

AYOLLAR O'RTASIDA GIYOHVANDLIK BILAN BOG'LIQ HUQUQBUZARLIKLARNING MAXSUS PROFILAKTIKASINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY-HUQUQIY MASALALARI

Allamova Farida Baxtiyor qizi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21885226>

Annotatsiya. Maqolada ayollar o'rtasida giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar bilan bog'liq huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasini takomillashtirishning nazariy-huquqiy masalalari tahlil qilinadi. O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligi, statistika ma'lumotlari, milliy dasturlar va xalqaro standartlar asosida mavjud mexanizmlar baholanadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ayollar ulushi nisbatan past bo'lsa-da, sintetik moddalar tarqalishi va ijtimoiy omillar tufayli gender sezgir maxsus profilaktika choralarini kuchaytirish zarur. Takliflar qonunchilikni takomillashtirish, oila-mahalla darajasidagi kompleks choralarni kengaytirish va xalqaro tajribani joriy etishga qaratilgan.

Аннотация. В статье анализируются теоретико-правовые вопросы совершенствования специальной профилактики правонарушений, связанных с наркотиками, среди женщин. На основе действующего законодательства Республики Узбекистан, статистических данных, национальных программ и международных стандартов оцениваются существующие механизмы. По результатам исследования, хотя доля женщин относительно невелика, распространение синтетических веществ и социальные факторы требуют усиления гендерно-чувствительных специальных мер профилактики. Предложения направлены на совершенствование законодательства, расширение комплексных мер на уровне семьи и махалли, а также внедрение международного опыта.

Abstract. The article analyzes the theoretical and legal issues of improving the special prevention of drug-related offenses among women. Based on the current legislation of the Republic of Uzbekistan, statistical data, national programs and international standards, existing mechanisms are assessed. According to the research results, although the proportion of women is relatively low, the spread of synthetic substances and social factors necessitate the strengthening of gender-sensitive special preventive measures. The proposals focus on improving legislation, expanding comprehensive measures at the family and mahalla levels, and introducing international experience.

Kalit so'zlar: giyohvandlik, ayollar, maxsus profilaktika, takomillashtirish, gender yondashuv, O'zbekiston qonunchiligi, Jinoyat kodeksi.

Ключевые слова: наркомания, женщины, специальная профилактика, совершенствование, гендерный подход, законодательство Узбекистана, Уголовный кодекс.

Keywords: drug addiction, women, special prevention, improvement, gender approach, legislation of Uzbekistan, Criminal Code.

Kirish. Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar noqonuniy muomalasi jamiyatning eng xavfli ijtimoiy-huquqiy muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. Ayollar o'rtasidagi ushbu turdagi huquqbuzarliklar o'ziga xos xususiyatlarga ega: ular ko'pincha ijtimoiy zaiflik, oilaviy zo'ravonlik, iqtisodiy qiyinchiliklar va yaqin munosabatlar orqali jalb etilish bilan bog'liq [1].

O'zbekiston Respublikasida giyohvandlikka qarshi kurash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. "Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar to'g'risida"gi Qonun (1999-yil 19-avgust) va Jinoyat kodeksining tegishli moddalari asosiy huquqiy bazani tashkil etadi [2]. So'nggi yillarda sintetik moddalar tarqalishi keskin oshgani va yoshlar hamda ayollar ishtirokining o'sishi maxsus profilaktikani takomillashtirishni talab qilmoqda [3].

Maxsus profilaktika – muayyan guruh (ayollar) uchun mo'ljallangan, ularning gender xususiyatlarini hisobga olgan choralar majmui. Maqolaning maqsadi – ushbu profilaktikani takomillashtirishning nazariy-huquqiy asoslarini tahlil qilish va amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Metodlar

Tadqiqot quyidagi usullarga asoslangan:

1. Normativ-huquqiy tahlil – O'zbekiston Respublikasining "Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar to'g'risida"gi Qonuni, Jinoyat kodeksi, Prezident farmonlari va milliy strategiyalar.
2. Statistik tahlil – Milliy statistika qo'mitasi va ochiq manbalardagi ma'lumotlar.
3. Taqqoslash-huquqiy usul – xalqaro standartlar (UNODC, Bangkok qoidalari, Council of Europe) bilan solishtirish.
4. Tizimli yondashuv – oila, mahalla, sog'liqni saqlash va huquq-tartibot organlari o'zaro bog'liqligida baholash.

Natijalar

1. Huquqiy asoslar. "Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar to'g'risida"gi Qonunning 33–42-moddalari profilaktika va nazorat mexanizmlarini belgilaydi. Jinoyat kodeksining 273–275-moddalari asosiy jinoiy javobgarlikni tartibga soladi [2]. Qonunchilikda gender sezgir maxsus normalar yetarli darajada aks etmagan.

2. Statistika va tendensiyalar. Giyohvandlik bilan bog'liq jinoyatlar sodir etgan shaxslar orasida ayollar ulushi so'nggi yillarda 3–4 foiz atrofida saqlanib qolgan, biroq sintetik moddalar 7 baravar ko'paygan va umumiy jinoyatlar soni oshgan [3]. 2026-yilning dastlabki oylarida qariyb 5700 ta narkojinoyat aniqlangan [4].

3. Amaldagi choralari. “Sharq ayoli ma’rifati” loyihasi doirasida xotin-qizlar o’rtasida giyohvandlikka qarshi immunitet hosil qilish bo’yicha minglab tadbirlar o’tkazilmoqda. “Xavfsiz oila” tizimi va Oila va xotin-qizlar qo’mitasi faoliyati muhim o’rin tutadi [5]. Milliy strategiyalarda aholida, ayniqsa xotin-qizlar va yoshlarda “giyohvandlikka qarshi immunitet”ni shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan [6].

4. Bo’shliqlar. Gender sezgir dasturlarning institutsionalashtirilishi yetarli emas, reabilitatsiya xizmatlarida ayollar uchun maxsus sharoitlar cheklangan, oilaviy zo’ravonlik va iqtisodiy omillar huquqiy jihatdan to’liq hisobga olinmagan.

Muhokama

Maxsus profilaktikani takomillashtirish uchun gender yondashuv muhim ahamiyatga ega. Xalqaro tajriba (UNODC Guidelines on drug prevention and treatment for girls and women, Bangkok Rules) ayollarga nisbatan muqobil choralarni, onalik rolini hisobga olishni va reabilitatsiyaga ustuvorlik berishni talab qiladi [7; 8].

Ayollar ko’pincha “qurbon-jinoyatchi” holatida bo’ladi, shuning uchun profilaktika faqat jazo emas, balki ijtimoiy reintegratsiya, bandlikni ta’minlash va oilaviy zo’ravonlikning oldini olish orqali amalga oshirilishi lozim [1; 9]. Milliy dasturlarda “Sharq ayoli ma’rifati” kabi loyihalarni doimiy moliyalashtirish va monitoring qilish tizimini mustahkamlash zarur.

Xulosa

Ayollar o’rtasida giyohvandlik bilan bog’liq huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasini takomillashtirish O’zbekiston qonunchiligida asosan umumiy mexanizmlar orqali amalga oshirilmoqda. Sintetik moddalar tarqalishi va yangi xavflar gender sezgir yondashuvni kuchaytirishni talab qiladi.

Takliflar:

- Jinoyat kodeksi va maxsus qonunga gender sezgir normalarni kiritish;
- Ayollar uchun maxsus reabilitatsiya dasturlarini kengaytirish;
- “Sharq ayoli ma’rifati” va “Xavfsiz oila” loyihalarini doimiy davlat dasturi darajasiga ko’tarish;
- Mahalla – oila – sog’liqni saqlash – huquq-tartibot organlari o’rtasida samarali muvofiqlashtirishni mustahkamlash;

- Xalqaro standartlar (UNODC, Bangkok Rules) asosida milliy mexanizmlarni boyitish.

Faqat kompleks, gender sezgir va profilaktikaga asoslangan yondashuv samarali natija beradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Council of Europe Pompidou Group. Implementing a gender approach in drug policies: a handbook. 2022. URL: <https://rm.coe.int/2022-ppg-implementing-a-gender-approach-in-drug-policies-a-pg-handbook/1680a66835>
2. O'zbekiston Respublikasining "Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar to'g'risida"gi Qonuni, 19.08.1999-y., 813-I-son. URL: <https://lex.uz/docs/-86044>
3. "Kuniga 20–30 kishi ushlanyapti". O'zbekistonda giyohvandlik jinoyatlari bilan bog'liq vaziyat qanday? // Gazeta.uz, 07.07.2026. URL: <https://www.gazeta.uz/oz/2026/07/07/narkojinoyat/>
4. "Narkotiklar savdosi dron va kriptovalyutaga ko'chmoqda". Toshkentda global narkotahdidlar muhokama qilindi // Gazeta.uz, 05.07.2026. URL: <https://www.gazeta.uz/oz/2026/07/05/giyohvandlik/>
5. Oila va xotin-qizlar qo'mitasi hisobotlari va "Sharq ayoli ma'rifati" loyihasi materiallari (2025–2026). URL: https://api-portal.gov.uz/uploads/41/2026/02/16/68ef0b26-bb0a-7631-4759-49f0d5966b8c_media_.pdf
6. O'zbekiston Respublikasida giyohvandlikka qarshi immunitetni shakllantirish bo'yicha Milliy strategiya hujjatlari. URL: <https://lex.uz/mact/-6912475>
7. United Nations Office on Drugs and Crime. Guidelines on drug prevention and treatment for girls and women. 2016. URL: https://www.unodc.org/documents/drug-prevention-and-treatment/unodc_2016_guidelines_on_drug_prevention_and_treatment_for_girls_and_women_E.pdf
8. United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules). URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf
9. UNODC. Gender & The World Drug Problem. URL: <https://www.unodc.org/unodc/gender/gender-and-thematic-areas/gender-and-the-world-drug-problem.html>
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining oila va xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlashga oid qarorlari (PQ-5116, PF-87 va boshqalar). URL: <https://www.lex.uz/docs/-5426644>